

Młody dzięcioł zielony *Picus viridis* tuż przed opuszczeniem gniazda w dziupli w wierzbie babilońskiej

Ogród Botaniczny UKW jako miejsce rozrodu i wychowu młodych oraz baza pokarmowa dla gatunków ptaków objętych ochroną z 6 rzędów:

Passeriformes, Piciformes, Columbiformes, Anseriformes, Coraciiformes, Charadriiformes.

Monika Wójcik-Musiał

Ogród Botaniczny, Wydział Nauk Biologicznych, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, ul. Niemcewicza 2; 85-064 Bydgoszcz,
e-mail: mmusial@ukw.edu.pl

Teren Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy tworzy biotop parkowy, charakteryzujący się dużą różnorodnością i mozaikowym występowaniem roślin. Składają się na niego drzewa wysokie, rosnące pojedynczo lub w grupach, krzewy i roślinność zielna.

Ponad 700 przedstawicieli dendroflory zapewnia ptakom źródło naturalnego pokarmu.

To powierzchnia zaledwie 2,33 ha, z czego około 0,12 ha zajmuje sztuczny staw, zapewniający stałe źródło wody dla ptaków. Ogród jest położony pośród zwartej zabudowy miejskiej.

Różnorodny skład gatunkowy oraz zróżnicowanie warunków siedliskowych sprzyjają występowaniu bezkręgowców (w tym owadów), które stanowią główne źródło pokarmu w sezonie lęgowym, podczas karmienia piskląt. Pośród koron drzew, krzewów oraz w dziuplach ptaki zakładają swoje gniazda. Kilka gatunków korzysta również z montowanych na tym terenie budek lęgowych.

Samica kosa *Turdus merula* z zebranym materiałem do budowy gniazda

- W latach **2018-2020** na terenie uniwersyteckiego ogrodu prowadzono badania nad różnorodnością tutejszej **awifauny** z uwzględnieniem zarówno gatunków lęgowych, przelotnych (pojawiających się podczas wiosennych i jesiennych migracji), jak również ptaków zimujących.
- Odnotowywano miejsca gniazdowania, ślady żerowania, noclegowiska, nagrywano głosy ptaków, śpiew samców, kontrolowano budki lęgowe.
- Kontroli dokonywano o różnych porach dnia, dostosowanych do biologii i ekologii danego gatunku. Do obserwacji wykorzystywano lunety ornitologiczne w zakresie powiększeń 20-60 x, lornetki 10 x 42, aparat ze 125-krotnym zoomem i kamery.
- Wykorzystano zapisy z fotonpułapek zamontowanych w dwóch punktach kontrolnych w ogrodzie.

W celu ustalenia, czy gatunek jest lęgowym uwzględniono obserwacje:

- dorosłych osobników podczas budowy gniazd,
- dorosłych ptaków wlatujących do gniazda, pozostających w nim na jakiś czas, opuszczających gniazdo lub wymieniających się obowiązkami,
- ptaków w gniazdach, dziuplach, budkach lęgowych wysiadujące jaja,
- młodych zagniazdowników nielotnych lub słabo lotnych; podlotów gniazdowników przebywających poza gniazdem,
- gniazd z jajami/pisklętami lub resztek jaj wokół gniazd,
- dorosłych ptaków z pokarmem dla młodych w dziobie lub z odchodami piskląt,
- odwodzenia od gniazda lub od młodych, udawanie rannego lub atakowanie potencjalnego wroga przez dorosłe osobniki

Szpak *Sturnus vulgaris* w jednej z 40 budek lęgowych wywieszonych w Ogrodzie

Samica krzyżówki *Anas platyrhynchos* z pisklętami, które wykluły się w gnieździe założonym w budce na stawie

Rozpoznawano rodzaje gniazd:

- odkryte, otwarte, zbudowane zazwyczaj z gałązek (większe ptaki np. sójka, grzywacz) umiejscowione w koronach drzew;
- odkryte zbudowane z małych, drobnych patyczków, traw, korzonków, liści, mchu (mniejsze ptaki np. zięba, kapturka, kos, kwiczoł, rudzik),
- umieszczone w budkach lęgowych i dziuplach (np. kawka, dzięcioł zielony, dzięcioł duży, dzięcioł średni, bogatka, kowalik, szpak),
- gniazda na poziomie gruntu, w szuwarze, naziemne lub nawodne (np. krzyżówka).

Łącznie wykazano tu aż **63** gatunki, z czego **33** gatunki o statusie ptaków lęgowych na terenie OB. UKW.

Ptaki należały do sześciu rzędów:

Piciformes

Passeriformes

Anseriformes

Charadriiformes

Columbiformes

Coraciiformes

Gatunkami o najwyższym statusie zagrożenia na terenie Polski wg najnowszej, opublikowanej w 2020 roku, „Czerwonej listy ptaków Polski” są:

- gawron *Corvus frugilegus* - z kategorią VU: gatunek narażony,
- czernica *Aythya fuligula* - z kategorią NT: bliskie zagrożenia,
- muchołówka żałobna *Ficedula hypoleuca* - z kategorią NT: bliskie zagrożenia.

Kwiczoł *Turdus pilaris* zjadający we wrześniu i październiku owoce jarzębu szwedzkiego.

Szczygieł *Carduelis carduelis* żerujący na różnych odmianach rudbeki

Dzwoniec *Chloris chloris* na krzewie dzikiej róży, którego owoce stanowią źródło pokarmu

Przykładowe źródło pokarmu dla bytujących tu ptaków, w zależności od pór roku, stanowią: w miesiącach wczesnowiosennych: pąki kwiatowe, pąki liściowe, pąki mieszane drzew i krzewów (np. *Ulmus laevis*, *Populus alba*); w miesiącach późnojesiennych i zimowych: krzewy zimozielone z owocami długo utrzymującymi się, często przez całą zimę (np. *Pyracantha coccinea*, *Berberis thunbergii*); w miesiącach późnowiosennych, letnich i wczesnojesiennych – nasiona roślin zielnych oraz bylin (np. *Cosmos bipinnatus*, *Rudbeckia hirta*), krzewy i drzewa owocowe (np. *Cornus mas*, *Prunus spinosa*).

Samiec pleszki *Phoenicurus phoenicurus* z pokarmem dla piskląt

Samiec krogulca *Accipiter nisus* przylatujący zimą do Ogrodu polować

Różnorodność gatunkowa, powracanie ptaków co roku do miejsc lęgowych, świadczy o tym, jak cenne są w mieści enklawy zieleni, takie jak niewielkie parki czy ogrody botaniczne.

Fot. Monika Wójcik-Musiał; wszystkie zdjęcia zostały wykonane na terenie OB UKW

Literatura:

Aulak W. , *Klucz do oznaczanie gniazd ptaków lęgowych Polski*, SGGW-AR, Warszawa, 1989.

Campbell N. A. Reece J. B., *Biologia*, wyd. I polskie, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań, 2014.

Ferens B., Wojtusiak R., *Ornitologia ogólna. Ptak, jego budowa i życie*, PWN, Warszawa, 1960.

Identification guide to birds in the hand, Laurent Demongin, 2016.

Gotzman J., Jabłoński B., *Gniazda naszych ptaków*, PZWS, Warszawa, 1972.

Kobryń H., Kobryńczuk F., *Anatomia zwierząt*, T.3, PWN, Warszawa, 2008.

[Koenig](#) H. E., [Korbel](#) R., [Liebich](#) H-G., *Avian anatomy*, 5m Publishing, England, 2017.

Mackenzie A., Ball A.S., Virdee S.R., *Ekologia. Krótkie Wykłady*, wydanie II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2007.

Mead Chris, Ogilvie Malcolm, *Migracje ptaków*, Wydawnictwo Muza, 2007.

Svensson L., Mullarney K., Zetterström D., *Ptaki. Przewodnik Collinsa*, Oficyna Wydawnicza MULTICO, Warszawa, 2012.

Seneta W., Dolatowski J., *Dendrologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005.

Szweykowska A., Szwykowski J., *Słownik botaniczny*, Wiedza Powszechna, Warszawa, 2003.

Wilk T. , *Kryteria lęgowości ptaków - materiały pomocnicze*, wersja 3 - 16.02.2016. Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Marki, 2016.